

Arbetsmarknadsdepartementet
A2023/01688

Ut ur utsatthet

Remissyttrande från ECPAT Sverige om betänkandet SOU 2023:97

ECPAT Sverige (nedan ECPAT) är en barnrättsorganisation som arbetar mot alla former av sexuell exploatering av barn. ECPAT har beretts tillfälle att yttra sig över betänkandet Ut ur utsatthet (SOU 2023:97) och vill utifrån sitt uppdrag lämna följande yttrande.

Sammanfattning

Yttrandet inleds med en kort kommentar om betänkandets innehåll generellt. Därefter kommer våra synpunkter och kommentarer avseende bedömningar och förslag i kapitel 10.1-10.3.

ECPAT

- Tillstyrker utredningens förslag om särskilt program för barn men har vissa synpunkter på utformningen av programmet
- Tillstyrker utredningens förslag om ändring av 5 kap. 15 § utlänningslagen (kap 10.2.3)
- Tillstyrker utredningens förslag om ändring av 5 kap. 11 § socialtjänstlagen men har synpunkter på omfattningen av målgruppen (kap. 10.3.1)

Om förslaget i korthet

Varje barn har enligt FN:s barnkonvention rätt till skydd mot sexuell exploatering (artikel 34 och det andra tilläggsprotokollet) och barn som har utsatts för övergrepp har rätt till rehabilitering och social återanpassning (artikel 3 och 39). Konventionsstaterna ska vidta alla lämpliga åtgärder för att främja fysisk och psykisk rehabilitering samt social återanpassning om ett barn utsatts för någon form av vanvård, utnyttjande eller övergrepp. Sverige har genom barnkonventionen och en mängd andra internationella konventioner och instrument åtagit sig att ge barn utsatta för sexuell exploatering skydd, stöd, vård och rehabilitering. Som utredningen konstaterar lever Sverige inte upp till sina internationella åtaganden. Det finns flera brister framför allt vad gäller att upptäcka barn som är utsatta för sexuell exploatering och barnen får heller inte det stöd och vård som de behöver. På ECPAT ser vi genom våra kontakter med barn i vår stömlinje, Ditt ECPAT, att barn dels inte vet vart de ska vända sig när de söker hjälp, dels att de inte känner att de får den hjälp de behöver även om de frågat efter den. Barn skuldbeläggs och placeras i tvångsvård när barnen i själva verket är offer för sexuell exploatering. En förändring måste därför ske och det är angeläget att möjligheten att erbjuda utsatta barn ett program för vård och stöd utreds. ECPAT vill dock framhålla att det är av yttersta vikt att rätt typ av stöd och vård erbjuds och att barns rätt till delaktighet prioriteras.

Inledande överväganden (kap 9)

Betänkandet definierar sexuell exploatering av barn där ersättning i någon form, pengar eller andra saker, ges i samband med sexuella övergrepp mot barn vid fysiskt möte eller online. Inledningsvis vill ECPAT understryka att sexuella övergrepp mot barn utan ersättning delar flera aspekter av den problembild som betänkandet beskriver för den sexuella exploateringen av barn, exempelvis svårigheterna att upptäcka brott, identifiera brottsoffer samt stöd till brottsoffer. Dessa barn har rätt till motsvarande stöd.

Utredningen belyser behovet av stärkt arbete med upptäckt, identifiering och program för barn som är utsatta för sexuell exploatering, men innehåller främst vaga förslag. ECPAT efterlyser generellt mer konkreta förslag kring de identifierade problemen och hur den viktiga samverkan ska ske mellan civilsamhället och myndigheter. ECPAT Sveriges koalitioner är ett exempel på hur civilsamhället, polis och näringsliv kan samverka för att upptäcka, förebygga och bekämpa sexuell exploatering av barn. ECPAT ser vidare positivt på att det föreslås olika möjligheter till finansiella bidrag till kommuner och regioner för finansiering och utveckling av program för barn så att alla barn kan få möjlighet till likvärdigt stöd och hjälp.

Vägar in till programmet (kap 10.1.)

Utredningen lämnar förslag på utformning av ett program för barn som utsatts för sexuell exploatering eller människohandel för sexuella ändamål och vägar in i program. ECPAT delar ståndpunkten att ingångar till program behöver vara lågtröskelverksamheter där barnet kan motiveras att ta emot hjälp. Här poängterar utredningen på civilsamhällets viktiga roll, bland annat i och med anonymiserad stödverksamhet.

Ditt ECPAT och ECPAT:s hotline, en tipssida där allmänheten kan tipsa om alla former av sexuell exploatering eller övergrepp på barn, är båda lågtröskelverksamheter som barn och vuxna använder för att tipsa om något de sett eller misstänker, eller för att berätta om egen utsatthet. Båda erbjuder möjligheten att vara anonym. Under år 2023 inkom 5 268 tips från allmänheten till ECPAT:s hotline och analytikerna i hotline bedömde 1 466 451 bilder och filmer relaterade till sexuell exploatering av barn. ECPAT:s syfte är att få materialet nedtaget från internet för att minska det allvarliga och långsiktiga lidande som spridningen innebär för brottsoffret samt att förse polisen med relevant information. Stödlinjen hade 7 252 inkomna kontakter, varav 72 procent via chatt. Syftet är att ge barn stöd och information i frågor som rör sexuell exploatering och att hjälpa dem söka hjälp hos vuxna och myndigheter. Barnen kan även höra av sig till stödlinjen när de behöver hjälp med att ta ned bilder/filmer. Verksamheten i stödlinjen och hotlinen sker i nära samarbete med myndigheter och organisationer nationellt och internationellt.

Sammanfattningsvis har ECPAT stor erfarenhet av att bedriva sådan lågtröskelverksamhet som beskrivs i utredningen, och kan styrka vikten av sådan verksamhet, möjligheten till anonymitet och att verksamheten når barn som inte tidigare berättat om sin utsatthet. ECPAT kan också styrka vikten av en långsiktighet i uppbyggnad av kunskap och erfarenhet inom verksamheten och att verksamheten ges en långsiktig finansiering, såsom utredningen föreslår. Detta föreslås också i

SOU 2023:98 (Sexuellt utnyttjande i pornografiska syften). ECPAT efterlyser därför en tillräcklig och långsiktig finansieringen av sådan verksamhet, med tanke på vilken viktig och avgörande roll civilsamhället spelar när det kommer till lågtröskelverksamheter och att upptäcka utsatta barn.

Vad gäller det uppsökande arbetet med att upptäcka och identifiera barn i sexuell exploatering så delar ECPAT utredningens bedömning i att det behöver stärkas och ges adekvat metodstöd, samt konstrueras och genomförs i samverkan mellan myndigheter och civilsamhälle. ECPAT vill här särskilt lyfta vikten av barns delaktighet i utformningen av det uppsökande arbetet. Barnens delaktighet är centralt och behöver vara kontinuerlig och ske även på lokal nivå. Kunskapen om var den uppsökande verksamheten ska bedrivas måste inhämtas från barn, eftersom det är barnen själva som besitter den bästa kunskapen i dessa frågor.

Utformning och organisering av ett program för barn (kap 10.2.)

ECPAT är enig med utredningen att ett barn har rätt till skydd och stöd för att ta sig ur utnyttjande i sexuell exploatering eller människohandel för sexuella ändamål och ska kunna erbjudas ett individuellt utformat program för att säkerställa kedjan av stöd- och vårdinsatser. ECPAT delar vidare utredningens bedömning att varje barn behöver ett individuellt program eftersom barn har olika behov och förutsättningar.

ECPAT vill särskilt lyfta vikten av barns delaktighet i utformningen av programmen. I utredningen nämns kortfattat att en referensgrupp med personer med egen erfarenhet av sexuell exploatering har genomförts där deltagarna har fått komma med synpunkter gällande vissa delar i utformningen av förslag till program, men det framgår inte att barn varit delaktiga i den gruppen. ECPAT utgår alltid från barnens röster och anser det därför oacceptabelt att utredningen inte under arbetets gång inhämtat barns erfarenheter, tankar och åsikter kring förslaget. Varje barn har rätt att höras i frågor vad avser barnet själv (artikel 12 i barnkonventionen). Om ett individuellt program ska utformas för barn för att ge dem rätt stöd och hjälp är det avgörande att det ges utrymme för barns åsikter och tankar. För att barnen ska känna sig trygga, sedda, hörda och respekterade är det avgörande att vi förstår deras egna perspektiv och upplevelser. Barnens perspektiv är nyckeln till rätt stöd.

ECPAT ser positivt på en tvärprofessionell samverkan och att en särskild stödperson utses som följer ett barn genom hela processen. Enligt förslaget bör den tvärprofessionella gruppen kopplas till ett Barnahus. Hos Barnahus finns särskild kompetens om barn och ECPAT ser positivt på att samverkan ska ske genom Barnahus. Som utredningen lyfter finns Barnahus dock inte i alla delar av landet och ECPAT ser därför risker med att det kommer bli olika förutsättningar för barn att få hjälp runtom i Sverige. Det som även är problematiskt är att Barnahus inte alltid kopplas in när det gäller brott mot barn. När det exempelvis handlar om internetrelaterad brottslighet mot barn blir ofta inte Barnahus inkopplad. Det kan även poängteras att Barnahus inte alltid erbjuder möjligheter som är anpassade till barn med olika typer av funktionsnedsättningar. ECPAT vill lyfta fram att barnahusverksamheten bör tillgängliggöras alla barn i hela Sverige, bör bli inkopplad vid all form av brottslighet mot barn och anser likt utredningen att det är angeläget att en utredning kring barnahusverksamheten snarast tillsätts.

Vidare anser ECPAT det vara av stor vikt att poängtera problemen kring tvångsplacering av barn när de varit utsatta för sexuell exploatering. Som utredningen påtalar förekommer det idag att barn som varit utsatta för sexuell exploatering inte bedöms som våldsutsatta utan beskrivs som barn med "ett socialt nedbrytande beteende". Detta kan innebära att barn tvångsplaceras om de utsatts för betalda övergrepp. Insatserna som barnen får upplevs som skuldbeläggande och bestraffande och ger inte barnen det stöd och den hjälp de behöver. ECPAT har i sin nysläppta rapport om barns upplevelser och erfarenheter om sugardejting, där barns röster är i fokus, tydligt sett att sugardejting är något som dels är ganska vanligt bland barn, dels inte upplevs av barn på samma sätt som av vuxna. Att sälja nakenbilder eller sexuella handlingar behöver inte per automatik betyda att barnet har ett socialt nedbrytande beteende. Att ett barn sugardejtar kan exempelvis bero på ekonomiska aspekter eller att det helt enkelt är en trend bland barn och unga som upplevs som något spännande och roligt. I många fall kan därför tvångsvård vara olämpligt som en stödinsats för barn som är utsatta för sexuell exploatering. Det måste därför finnas möjlighet att erbjuda barnen andra former av stöd och hjälp.

Programmen måste utformas så att skulden aldrig läggs på barnet och det måste finnas flera olika vägar för barnen att kunna få hjälp. Det får inte vara en förutsättning att samtycka till ett program för att inte bli tvångsplacerad. Det kan av flera anledningar vara skrämmande för ett barn att påbörja ett program. Barnet kanske inte vågar på grund av hotbilder, rädslor, lojalitet eller skam inför sina föräldrar. Det är även många barn som inte ser sig själva som brottsoffer utan exempelvis bara vill ha hjälp med nedtagning av en bild som sprids. I dessa sammanhang är det också viktigt att förstå barnens perspektiv. Det är det allmännas ansvar att ge den omsorg, stöd, vård och skydd för barnen utan att barnen ska känna sig skuldbelagda i någon mån.

Skam och skuldkänslor inför närstående är något som ofta orsakar att barn inte tar kontakt med myndigheter när de utsatts för övergrepp. Det är därför angeläget att lyfta frågan om program för barnen i relation till deras vårdnadshavare och i vilken mån barn själva kan samtycka till ett sådant program. Enligt rekommendationer från FN:s barnrättskommitté måste Sverige säkerställa att barn under 15 år som är utsatta för övergrepp kan söka stöd från socialtjänsten utan att vårdnadshavare samtycker till detta. Enligt 3 kap. 6 a § socialtjänstlagen kan socialtjänsten bevilja en öppen insats till ett barn som fyllt 12 men inte 15 år utan vårdnadshavarens samtycke om det är lämpligt och barnet samtycker. Om barnet fyllt 15 år kan det beviljas även när barnet begär detta. I detta sammanhang vill ECPAT poängtera att programmet som föreslås i utredningen måste ses som en öppen insats. Programmet som föreslås får aldrig vara någon form av tvångsåtgärd och barnets egna tankar och åsikter ska tillmätas betydelse i så stor utsträckning som möjligt.

Ett tidsbegränsat uppehållstillstånd kopplat till upprättande och genomförande av en individuell plan (kap 10.2.3.)

ECPAT delar utredningens bedömning att hjälp och stöd till utlänningar som är utsatta för sexuell exploatering eller människohandel för sexuella ändamål inte ska vara beroende av att offret är villigt att samarbeta i en rättsprocess, vilket är kravet idag i 5 kap. 15 § utlänningslagen för att få ett tillfälligt uppehållstillstånd på sex månader. ECPAT tillstyrker därför utredningens förslag om att

utsatta utlänningar ska kunna få ett tillfälligt uppehållstillstånd på sex månader för att en individuell plan för att lämna utnyttjande i sexuell exploatering ska kunna upprättas och genomföras. Intresset ska inte bara vara hos staten att bedriva en förundersökning och en domstolsprocess utan intresset av att ge stöd och skydd för de utsatta måste också kunna vara ett skäl för dem att kunna stanna i Sverige. ECPAT delar även bedömningen att det måste finnas en möjlighet att förlänga det tillfälliga uppehållstillståndet. Det är svårt att i förväg veta hur lång tid det kan behövas för att få en individuell plan och genomföra den. Om det avser ett barn är det särskilt viktigt att individuella omständigheter beaktas och en möjlighet till förlängning är därför viktig.

Åtgärder som krävs för att program för barn och vägar in till dessa ska bli verklighet (kap. 10.3)

Utredningen föreslår en ändring i den så kallade brottsofferparagrafen, 5 kap. 11 § socialtjänstlagen, för att synliggöra utredningens målgrupper och ansvaret för dem som brottsutsatta. ECPAT delar utredningens bedömning att, även om barn redan särskilt omnämns i paragrafen, har barn som utnyttjas i sexuell exploatering inte uppmärksamats tillräckligt. ECPAT vill dock åter lyfta fram att barn som utsatts för sexuella övergrepp där ingen ersättning utgetts har rätt till motsvarande stöd och menar därför att begreppet sexuell exploatering i paragrafen ska omfatta alla former av utnyttjande av barn i sexuellt syfte.

ECPAT delar vidare utredningens bedömning att en särskild barnkoordinator ska finnas i varje polisregion som utgör särskilt stöd till den lokala nivån vad gäller ärenden med barn. En sådan koordinator kan säkerställa barnkompetens till de tvärprofessionella grupperna, ge stödande insatser och koordinera insatser mellan berörda myndigheter och aktörer i det uppsökande arbetet. Det är viktigt att det finns någon som kan samordna arbetet för att underlätta arbetet för de samverkande aktörerna och säkerställa att barnen i alla delar av landet ges samma möjligheter till stöd och hjälp.

Slutligen får det poängteras att ECPAT ser positivt på utredningens förslag om att Barnombudsmannen ska inhämta barns åsikter och erfarenheter vad avser kontaktvägar till stöd, även om barnens röster borde ha inhämtats tidigare under utredningens gång.

Föredragande i ärendet har varit barnrättsjuristen Elin Enlund och utredaren Thomas Andersson.

För ECPAT Sverige

Anna Karin Hildingson Boqvist
Generalsekreterare